

Od řešení nezaměstnanosti k internaci

Vznik kárných pracovních táborů v Protektorátu Čechy a Morava

STANISLAV KOKOŠKA

Pro vyznavače alternativních pravd jsou okolnosti zřízení kárného pracovního tábora v Letech zcela jasné. Vycházejí z románu *Bouře* Paula Polanského, který vyšel v roce 1999.¹ Nejspíš by zcela zapadl, kdyby jej v jednom ze svých článků o čtyři roky později nepopularizovala Tereza Spencerová. *Historie, kterou vám chci vyprávět, uvedla autorka, se začala odvíjet 6. prosince 1939. Tehdy se nad schwarzenberským panstvím měla přehnat větrná smršť, která vážně poškodila zdejší lesy. Kníže se proto prostřednictvím svého advokáta obrátil na ministerstvo vnitra, zda by mu nemohlo obstarat „pracovní sílu“ na likvidaci polomů.*

Proti nezaměstnanosti

Podle fiktivního příběhu *úřady Schwarzenberkovu advokátovi vyšly vstříc, zřejmě i proto, aby Němcům ukázaly, že se Češi s nepohodlnými jezdinci z vlastních řad dokážou vypořádat i bez německé pomoci, a tak v létě 1940 opravdu vznikl pracovní tábor v Letech u Písku, jehož jediným cílem bylo pomoci Schwarzenberkům.*² Historie tábora v Letech v okrese Písek ve skutečnosti začíná již v období druhé republiky. Snaha zabránit hospodářským a společenským dopadům, které plynuly ze ztráty českého pohraničí, vedly k sérii různých opatření, jež měly zabránit vzniku vysoké nezaměstnanosti.

Již 7. října 1938 vláda generála Syrového na svém pátém zasedání roz-

hodla, že ministerstvo národní obrany ve spolupráci s dalšími resorty urychleně připraví osnovu vládního nařízení o zřízení pracovních útvarů. Tento koncept se používal již v období velké hospodářské krize v podobě tzv. nouzových prací. Obvykle však šlo pouze o dočasná opatření, která byla určena hlavně nezaměstnané mládeži. Myšlenku, že by naopak mělo jít o systémové řešení, prosazoval od roku 1937 známý a vlivný podnikatel Jan Antonín Baťa. Podle jeho představ, které se odvolávaly na Rooseveltův program hospodářské obnovy (New Deal), měly vzniknout vojensky organizované tábory, jejichž pracovní síly by během tří let postavily moderní dálnici, po níž by se dalo dojet během deseti hodin z Chebu až

do Jasiny.³ K této myšlence se Baťa, jehož koncern od roku 1934 provozoval pracovní tábor v Lutoníně, vrátil hned po skončení mnichovské krize. V souboru šestadvaceti opatření, která se podle jeho názoru měla urychleně zavést, se jedna třetina týkala dálnice a vojensky vedených táborů. Při jejich zřizování mělo jít o pracovní povinnost, která by se postupně přeměňovala na pracovní službu podle ročníků mládeže. Pracovní útvary Baťa navrhoval prozatím ubytovat v polních stanech, dokud nebudou postaveny dřevěné, mobilní tábory. Měly v nich probíhat rovněž odborné přeškolení a základní výchova, což by zajišťovali nezaměstnaní učitelé nebo učitelé, kteří mají de facto jen poloviční pracovní úvazek. *Dá se*

1 POLANSKY, Paul: *Bouře*. G plus G, Praha 1999. Autor svůj román uvedl následujícím prohlášením: *Přestože většina zde vylíčených incidentů a událostí se stala, všechny postavy jsou smyšlené*. Románovým majitelem panství je proto kníže Albert z rodu Weissenbergů. Ničivé bouře, které spolu s krupobitím a následnými povodněmi způsobily značné hospodářské škody, zasáhly ve skutečnosti území protektorátu již v létě 1939. Souvislost mezi zničením schwarzenberských lesů a zřízením kárného tábora v Letech se připomíná i v Polanského reportážním románu *Tábor smrti Lety. Vyšetřování začíná (1992-1995)*. Antifašistická akce – Československá anarchistická federace – Institut kritických studií, Praha 2014.

2 Článek T. Spencerové *Případ nepovšimnuté knihy* vyšel v roce 2003 v časopise *Mladý svět*. Jeho internetová verze viz např. <https://www.freeglobe.cz/Articles/407-pripad-nepovsimnute-knihy-havel-udaval-zidy-a-schwarzenberg-pouzival-k-praci-vezne-z-tabora-v-letech.aspx> (citováno k 31. 3. 2019).

3 BAŤA, Jan Antonín: *Budujeme stát pro 40 000 000 lidí*, 2. rozšířené vydání. Tisk, Zlín 1938, s. 24–25.

předpokládat, rozvíjel svou vizi Baťa, že při správné výchově lidí v táborech narostlo by nám množství malých podnikatelů, kteří naučivše se těžce pracovat našli by rychle i způsob, jak se živiti podnikatelsky a zaměstnávat druhé lidi.⁴

První pracovní útvary začaly vznikat ještě na konci října 1938. Zatím byly umísťovány ve vhodných veřejných nebo soukromých budovách. Například pro ubytování českobudějovické pracovní roty byla určena německá rolnická škola. Současně se začala připravovat koncepce přenosných táborů, které měly sloužit k ubytování pracovních rot na vzdálených pracovištích. Při stavbě okresních silnic Lány – Křivoklát a Lány – Nová Huť pod Nižborem se počítalo s použitím dvou mobilních dřevěných baráků. V Letech u Písku, při stavbě silnice Mirovice – Orlík, se plánovalo zřízení tábora, který měl být sestaven z obytných vozů. Cena jedné maringotky, která byla určena pro šest mužů, vycházela včetně dopravy do železniční stanice Mirovice přibližně na pět tisíc korun. Silniční experti oceňovali nejen vysokou mobilitu, ale i to, že tábor složený z malých ubytovacích jednotek bude možné snadno přizpůsobit terénu: *V místech rovinatých, dostatečně velikých, bude nejvhodnější uspořádání řad vozů do pravidelného obdélníka v rozměrech 65 x 45 m po způsobu římských vojenských táborů. Střed uzavřeného prostoru možno využít pro shromaždiště, rekreaci a sport, táborový oheň, spojený s výchovnou činností apod.*⁵

V tomto mobilním táboře byla umístěna 3. rota pracovního praporu 105, jehož velitelství se nacházelo v Táboře. Neoplocený areál stál na ka-



Dne 26. října 1938 zahájila 1. rota pražského pracovního praporu práce na rozšiřování lounské silnice Repro: Pestrý týden

tastrálním území obce Lety nedaleko rybníka a tvořilo jej padesát obytných vozů. Patřila k němu kůlna, sklady, studna s pitnou vodou, kuchyňský barák s výdejnou jídlu a společné toalety. K ubytování sloužilo pouze osmatřicet vozů; zbytek připadal na kanceláře, ošetřovnu, strážnici a sklady. Jak se brzy ukázalo, maringotky byly zkonstruovány tak nedokonale, že během mrazů nebylo možné obsazovat dolní lůžka. V zimním období se tak ubytovací kapacita mobilního tábora snižovala o jednu třetinu.⁶

Příprava reformy pracovních útvarů

Rychlé zřizování pracovních útvarů přinášelo řadu praktických problé-

mů. Jejich členové dostávali zdarma stravu, ubytování a výstroj, denní kapesné ve výši 1,50 Kč a pracovní přídavek 40 haléřů za každou odpracovanou hodinu. Současně však po dobu služby neměli nárok na podporu v nezaměstnanosti.⁷ Řada z nich přitom byla ženatých, a tak umístění v táboře pro ně znamenalo řadu těžkostí v soukromém životě, na které upozorňovala již počátkem listopadu 1938 Milena Jesenská ve svém článku *Nezaměstnanost za prahem domácnosti*. Současně si všimla i toho, že do pracovních útvarů jsou často povoláváni staří nezaměstnaní dělníci: *Když jsem viděla na Střeleckém ostrově při odvozech nezaměstnaných [...] šedesátiletého kováka a osmapadesátiletého typografa, řekla jsem si*

4 TÝŽ: Co dělat urychleně. *Písecké listy*, 20. 10. 1938, s. 1–2. Podobnou myšlenku Baťa zveřejnil již ve své publikaci *Budujeme stát pro 40 000 000 lidí: S rozvinutím stavby je možno očekávat, že dosavadní počet nezaměstnaných klesne na polovinu. Především je možno očekávat tento zjev proto, že si lidé začnou sami tvořiti výhodnější pracovní příležitosti, nežli je práce v táborech. Za druhé se ukáže, že po půlroční službě v táborech se z většiny dosavadních táborníků stanou drobní podnikatelé, neboť si opětně navyknou na práci a přestanou se obávat samostatného života*. BAŤA, Jan Antonín: *Budujeme stát pro 40 000 000 lidí*, s. 25.

5 JAT: České pracovní tábory. *Venkov*, 15. 1. 1939, s. 5. Článek původně vyšel v *Silničním obzoru*.

6 NA, f. Generální velitel neuniformované policie (dále jen GVNP), k. 89, protokol a zpráva o prohlídce tábora dne 13. 9. 1939.

7 Vládní nařízení č. 223/1938 Sb. z 11. 10. 1938 o pracovních útvarech, §§ 9 a 11.

*totéž, co asi říkají mnozí: co tam ti lidé budou, proboha, platní?*⁸

Tento stav souvisel se skutečností, že o zařazení do pracovních útvarů rozhodovaly okresní úřady na základě evidence nezaměstnaných, kterou vedly zprostředkovatelné práce. Snaha ušetřit státní výdaje na vyplácení podpor v nezaměstnanosti způsobovala, že do pracovních útvarů byli ve velkém počtu povoláváni lidé, kteří nemohli vykonávat těžkou manuální práci. Důsledkem byla jak snaha vyhnout se službě v pracovních jednotkách, tak i malá výkonnost těchto útvarů. Vyplývá to mj. z údajů, které shromáždil Tomáš Adamec k historii pracovního praporu 402, jehož velitelství sídlilo v Místku. Ve zprávě okresního úřadu z ledna 1939 se konstatuje, že někteří uchazeči o podporu v nezaměstnanosti se jí raději zřekli, aby nemuseli nastoupit k tomuto útvaru. Pracovní výkon praporu se odhadoval na pouhých 50–60 %, protože pouze polovina nezaměstnaných byla dostatečně manuálně zručná k vykonávání těžké práce. Například 25. února 1939 bylo k tomuto útvaru povoláno celkem 93 osob. Z nich se třetina vůbec nedostavila, šestnáct nezaměstnaných si mezitím našlo práci a čtyři osoby dostaly odklad. Ve skutečnosti tak nastoupilo pouze 41 lidí, z nichž však jen 23 bylo schopno podle zavedené klasifikace vykonávat těžkou manuální práci. Čtyři další muži mohli být zařazeni k běžně náročným pracím a celkem čtrnáct osob mělo zdravotní a profesní způsobilost pouze k lehkému pracovnímu nasazení.⁹ Obdobná situace v únoru 1939 panovala i u pražského pracovního praporu 102. Do první klasifikační kategorie spadalo jen 252

osob, do druhé 152, a do třetí dokonce 282 nezaměstnaných mužů: *Tedy téměř dvě třetiny mužů koná práci, jež neodpovídá jejich kvalifikaci, a téměř polovina není fyzicky schopna určené práce a její výkon je nedostačující. Mezi nimi jsou například 32 sazečů, 23 obchodních příručí, 27 holičů, 24 číšníků, 2 účetní, 8 krejčí, 48 úředníků, 15 knihařů, 1 brusič skla, 4 instalatéři, 4 asistenti drogerie, 2 soustružníci dřeva, 2 cukráři, 2 zlatníci, hudebník, kuchař, tkadlec, stavěč pian aj.*¹⁰

Řadu věcných připomínek k fungování pracovních útvarů vnesly rovněž odborové centrály v čele s Odborovým sdružením československým. Požadovaly především zavedení ochranné lhůty v délce alespoň čtyř týdnů, která měla zajistit, aby lidé, kteří byli propuštěni z práce, měli čas na hledání nového zaměstnání. V tomto ohledu odbory poukazyvaly na situaci v Praze, kde byl hned poslán k odvodu každý, kdo se ucházel o podporu v nezaměstnanosti se státním příplatkem. V několika případech se přitom jednalo o osoby v penzijním věku anebo s trvalou tělesnou vadou. Další významný požadavek se proto týkal stanovení horní věkové hranice ve výši padesáti let. Podle odborářských představ měli být do pracovních útvarů přednostně zařazováni svobodní muži ve věku do pětatřiceti let a pro ženaté se požadovala možnost, aby mohli být ubytováni u svých rodin. Po odpracování čtyř měsíců mělo být odvedencům umožněno se rozhodnout, zda chtějí v pracovním útvaru zůstat, nebo chtějí odejít. Současně byla kritizována i skutečnost, že někteří nezaměstnaní se sice hodlali přihlásit dobrovolně, ale úřady je odmítly s odůvodněním, že stejně

nemají nárok na finanční podporu v nezaměstnanosti.¹¹

V lednu 1939 své připomínky k fungování pracovních útvarů zformulovala i Národní rada československá. Ve svém příspěvu Beranově vládě, který podepsal její předseda Jan Kapras, kritizovala především skutečnost, že se v pracovních jednotkách ocitli lidé dvou kategorií: jednak „řádní občané“, kteří tuto situaci považují za přechodnou výpomoc, a dále pak lidé *menších a pochybných morálních kvalit, kteří jsou institucí pracovních táborů nuceně k práci přidržováni a pro něž je tato práce druhem trestu nebo prostředkem výchovným*. Podle názoru Rady by tak efektivnosti pracovních útvarů *jistě prospělo, kdyby zmíněné méněcenné živly byly separovány v pracovních táborech zvláštních, kde by se spíše mohly uplatnit donucovací metody vedení a dozoru*. Současně se navrhovalo, aby pracovní útvary byly kvůli výkonosti rozděleny na tábory pro mladší a pro starší pracovníky, a to s hranicí 45 let věku.¹²

Ještě v lednu 1939 proto začala Beranova vláda připravovat reorganizaci pracovních útvarů. Například deník *Venkov* v této souvislosti referoval o tom, že se uvažuje o zřízení tří druhů pracovních jednotek. První dva typy měly být určeny pro řádné a poctivé dělníky. Rozdíl oproti dosavadní praxi spočíval v tom, že v útvarech pro nezaměstnané ve věku 45–60 let by se vykonávaly lehčí práce. *A konečně třetí typ útvarů*, uvádělo se v novinové zprávě, *má být určen pro živly potulné, práce se štítící a pro lidi úchylných charakterů, s nimiž se řádný dělník nechce stýkat a společně pracovat*.¹³ Ministerstvo národní obrany, které reformu připravovalo,

8 JESENSKÁ, Milena: Nezaměstnanost za prahem domácnosti. Glosy k pracovním táborem. *Přítomnost*, 1938, roč. 15, č. 44 z 2. 11. 1938, s. 695–698.

9 ADAMEC, Tomáš: Několik poznámek k pracovnímu útvaru č. 402. In: *Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek* č. 9. Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Frýdek-Místek, Frýdek Místek 2008, s. 164–171.

10 RUBEŠ, J.: Starosti s „vojáky práce“. *Nová svoboda*, 1939, roč. 16, č. 3 z 9. 2. 1939, s. 42.

11 Návrhy odborových ústředí k organizaci pracovních útvarů. *Odborové sdružení československé*, 1938, roč. 42, č. 11 z 20. 11. 1938, s. 351–353.

12 NA, f. Předsednictvo ministerské rady, k. 896, příspěv Národní rady Česko-slovenské z 11. 1. 1939.

13 Tři druhy pracovních útvarů. *Venkov*, 21. 1. 1939, s. 3.



Kárný tábor v Letech u Písku, pohled na část táborového náměstí, které bylo vytvořeno pomocí obytných vozů

Foto: NA

vidělo hlavní problém v tom, že okresní úřady mechanicky rozhodovaly o povolávání do pracovních útvarů na základě evidence nezaměstnaných. *Tímto způsobem, uvádělo se později v jednom z ministerských dokumentů, dostávají se do pracovních útvarů vedle osob hledajících skutečně práci a obživu i osoby mravně zchátralé, které za žádných okolností pracovat nechťejí, a u kterých nechuť k práci je patologická a trvalá. Tyto osoby jsou pak překážkou řádného vedení a využití celého pracovního útvaru.*¹⁴

Reforma, jejíž návrh ministerstvo národní obrany předložilo 16. února 1939 k vládnímu projednání, se skládala ze dvou kroků: Jednak šlo o novelizaci vládního nařízení č. 223/1938 Sb., o pracovních útvarech, a jednak mělo být přijato další vládní naříze-

ní – tentokrát o kárných pracovních táborech. Navrhovaná novela sice vycházela vstříc požadavkům odborů, ale v době, která zbývala do zániku druhé republiky, se ji přijmout již nepodařilo. Měla umožňovat dobrovolný vstup do pracovních útvarů a také snižovat horní věkovou hranici povolanců na padesát let s tím, že má být *přihlíženo především k osobám mladším, svobodným a k osobám, které ve svém pravidelném zaměstnání se zabývají stejnými nebo aspoň příbuznými pracemi, pro něž je pracovní útvar zřízen.*¹⁵ Nakonec tak z celé reformy zbylo pouze vládní nařízení č. 72/1939 Sb., o kárných pracovních táborech, které Beranova vláda stačila přijmout ještě 2. března 1939. Tyto tábory spadaly rovněž do kompetence ministerstva národní

obran a byly určeny jak k trestání příslušníků pracovních útvarů, kteří *jsou hrubě neukáznění nebo úkoly jim uložené vykonávají úmyslně nedbale*, tak k tzv. převýchově osob, které jsou *práce se štítlíci, dovršily 18. rok věku a nemohou prokázat, že mají řádným způsobem zajištěnu obživu.*¹⁶ O zařazení do kárného pracovního tábora měly v tomto případě rozhodovat státní policejní útvary, resp. četnické stanice, v jejichž obvodu se tyto osoby nacházely. Minimální doba umístění v kárném pracovním táboře byla stanovena na tři měsíce a mohla být zkrácena pouze z důvodu fyzické nebo psychické nezpůsobilosti.¹⁷

V nových poměrech

Po okupaci českých zemí se pracovní útvary rychle dostaly na vedlejší kolej. Již 23. března 1939 se v protektorátu rozběhlo najímání dělníků na práci v Říši, na němž se vedle německých verbířů podílely i české zprostředkovatelské práce a okresní úřady. Okupační moc se nijak netajila záměrem odčerpát z protektorátního pracovního trhu celou „rezervní armádu“ pracujících. Jestliže ještě koncem března 1939 činil početní stav pracovních útvarů 10 785 osob, o dva měsíce později to již bylo pouze 6 683 původně nezaměstnaných mužů. Během léta byly proto zbylé pracovní útvary rozpouštěny, a to i s ohledem na potřeby protektorátního hospodářství, kterému díky masivnímu náboru na práci v Německu začal naopak hrozit nedostatek pracovních sil.

Již 28. dubna 1939 byla přijata novela vládního nařízení o kárných pracovních táborech, která určila, že jejich zřizovatelem se místo rušené armády stane ministerstvo vnitra.¹⁸ V červnu toho roku se budování těchto táborů pokoušelo urychlit Národ-

14 VÚA - VHA, f. Ministerstvo národní obrany, prezidium, k. 13024, důvodová zpráva k návrhu vládního nařízení o kárných pracovních táborech ze 17. 2. 1939. Důvodová zpráva byla zaslána předsednictvu ministerské rady dodatečně 21. 2. 1939.

15 Tamtéž.

16 Vládní nařízení č. 72/1939 Sb. z 2. 3. 1939, § 4, odst. 1.

17 Tamtéž, § 9.

ní souručenství, jež v počáteční fázi protektorátu plnilo úlohu politického reprezentanta českého národa. Stalo se tak z podnětu jeho zemědělské komise, která jako důvod své iniciativy uváděla vzrůstající kriminalitu na českém venkově. Kdyby se tedy už konečně začalo uplatňovat vládní nařízení č. 72/1939 Sb., údajně by se od základu vyřešila otázka kočovného života a zločinnosti tuláků. Káránců bylo by možno použití při stavbách silničních, železničních i vodohospodářských. Do kárných táborů je možno zařadit nejen cikány, ale i nepolepšitelné zločince.¹⁸ Návrh podporoval i protektorátní tisk, který se již vedle osvědčeného tématu „Cikáni – metla venkova“ začal ve svých zprávách a komentářích zaměřovat také na městskou chudinu. Například *Národní listy* v článku *Kdy vymizí žebrační z našich ulic?* vítaly zahájení policejní konskripce žebračících osob v Praze a současně volaly po důrazném naplňování následující zásady: *Práce schopní lenoši do kárných pracovních táborů, staří a zmrzačení chudákové do obecních starobinců.*¹⁹ Ministerstvo vnitra proto 2. srpna 1939 vydalo oběžník o potírání řemeslné žebroty a tuláctví, ve kterém informovalo podřízené úřady o všech dostupných správních prostředcích, jež lze v této věci použít. Okresní úřady tak měly mimo jiné vytvářet evidenci osob, které se takzvaně štítily práce, aby mohly být zařazeny do kárných pracovních táborů, jakmile tyto budou aktivovány.²⁰

První kárný tábor se začal připravovat v září 1939. Původně se sice předpokládalo, že by k tomuto

účelu mohl sloužit mobilní tábor pracovního útvaru, který stavěl silnici Lány – Nová Huť pod Nižborem, ale proti tomuto záměru se ohradila kancelář státního prezidenta Emila Háchy s odůvodněním, že *prezident dělá vyjížďky do okolí*, a navíc by na Křivoklátsku mělo být umístěno i letní sídlo říšského protektora.²¹ Zemský úřad v Praze proto navrhl, aby kárný pracovní tábor vznikl v Letech na Písecku, kde byl umístěn mobilní tábor 3. roty pracovního praporu 105. Dne 13. září 1939 úředníci ministerstva vnitra a Zemského úřadu v Praze provedli obhlídku této lokality. Podle názoru zástupce ministerstva byl tábor k novému účelu nevhodný, protože *sestává ze samých malých baráků, které se dají dosti těžko sřežiti.*²² Komisionální prohlídka proto dospěla k závěru, že bude třeba provést řadu dodatečných stavebních úprav včetně osvětlení táborového dvora alespoň petrolejovými lampami, protože do areálu nebyl zaveden elektrický proud.²⁴

Už počátkem října 1939 byla podepsána smlouva o úpravě stávajícího tábora s podnikatelskou firmou Ing. Bohumil Štětina z Mirovic, která zajišťovala stavbu okresní silnice Mirovice – Orlík. Přestavba táborového areálu byla zahájena 6. října a ukončena 22. prosince 1939.²⁵ Ministerstvo vnitra již v listopadu 1939 připravilo také služební předpis pro fungování kárných pracovních táborů. Celá záležitost pak poněkud usnula, a tak na jaře 1940 Okresní péče o mládež v Mirovicích požádala Zemský úřad v Praze, aby jí byl

rekonstruovaný areál předán pro rekreační účely. Teprve 6. května 1940 ve svém přípisě zemským úřadům mohlo protektorátní ministerstvo vnitra konstatovat, že došel souhlas úřadu říšského protektora s návrhem příslušného služebního předpisu, takže *bude v nejkratší době zřízen kárný pracovní tábor I v Letech pro práce na stavbě okresní silnice Mirovice-Orlík.*²⁶ V upraveném předpisu se výslovně uvádělo, že *příslušníci německého národa nemohou býti do kárných pracovních táborů určení* a že řešení jejich přečinů spadá výlučně do pravomoci oberlandrátů. Do předpisu byl současně zapracován i výnos ministerstva vnitra č. 64362/39-5 z 30. listopadu 1939, kterým se pod hrozbou zařazení do kárného pracovního tábora nařizovalo tzv. cikánům, aby se do konce ledna 1940 usadili a zanechali kočování. Upravený služební předpis tak definoval osoby, které mohou být zařazeny do kárných pracovních táborů, následujícím způsobem: *Jsou to práce schopní potulní cikáni a jiní tuláci stejným způsobem žijící, řemeslní žebrační a osoby žijící ze žebroty jiných (dětí apod.), řemeslní hazardní hráči, notoričtí zahaleči, povaleči a osoby žijící z nečestných výdělků (prostitute apod.) vlastních nebo jiných osob.*²⁷

Kárný pracovní tábor v Letech byl aktivován 7. srpna 1940. O den později zahájila činnost prezentační komise, která do 2. září 1940 zaevidovala celkem 166 lidí, jež k internaci určily okresní a vládní policejní úřady. Osoby, které byly zařazeny do tábora podle již zmiňovaných prot cikánských opatření z listopadu

18 Vládní nařízení č. 188/1939 Sb. z 28. 4. 1939.

19 Před plenární schůzí Výboru Národního souručenství. *Národní listy*, 18. 6. 1939, s. 1.

20 POLICAR, Dušan: *Kdy vymizí žebrační z našich ulic?* *Národní listy*, 1. 8. 1939, s. 3.

21 *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*, 1940, roč. 2, s. 1900–1903.

22 NA, f. GVNP, k. 89, rekognoscace tábora v prostoru Mitrovic – Orlík, služební cesta, nedatovaný spis pro domo čj. 50271/1939.

23 Tamtéž, zpráva o obhlídce Domova pracovního útvaru při stavbě silnice Mirovice – Orlík, nedatovaný spis pro domo čj. 50272/1939. Zpráva končí následujícím konstatováním: *Pro tento účel (kárný pracovní tábor – pozn. autora) lépe by vyhovoval tábor, který má obytné baráky pro 50–100 mužů, jak je tomu konkrétně v táboře při stavbě silnice Lány – Nová Huť.*

24 Tamtéž, protokol o prohlídce tábora v Letech z 13. 9. 1939.

25 Tamtéž, žádost Zemského úřadu v Praze ministerstvu vnitra z 24. 1. 1940 o proplacení stavebních nákladů.

26 Tamtéž, přípis Zemskému úřadu v Praze čj. 65706/1939 z 6. 5. 1940.

27 Tamtéž, pokyn Zemského úřadu v Praze č. D-1622-7/8-40 z 10. 8. 1940.

1939, se v evidenčních dokladech označovaly červeným písmenem C. Ke 2. září 1940 jich bylo internováno pouze jedenáct a i v následujícím období, fakticky až do konce existence kárného pracovního tábora, tvořily nepatrnou menšinu.²⁸

První inspekce kárného pracovního tábora v Letech, která proběhla ve dnech 6. a 7. září 1940, neshledala žádné podstatné závady. Kritické připomínky se týkaly pouze polohy tábora, který byl obklopen ze dvou stran hlubokými lesy, což usnadňovalo případné útoky. Ministerstvo vnitra ale již plánovalo jak zvýšení počtu dozorčího personálu, tak i dodání tří policejních psů, kteří již byli zakoupeni a procházeli výcvikem v Pyšelích. Komise Zemského úřadu v Praze současně kladně hodnotila pracovní výkon káránců, kteří nepracovali na odklizení polomů ve schwarzenberských lesích, ale pokračovali ve stavbě okresní silnice Mirovice – Orlík. Podle podrobného výkazu, který byl sestaven na základě příslušných tabulek, bylo při zemních pracích dosaženo téměř sto procentního pracovního výkonu. V inspekční zprávě, která se snažila vyzdvihnout význam nově zřizovaných kárných pracovních táborů, to bylo patřičně zdůrazněno: *Skutečně potěšitelným a možno říci překvapujícím zjevem jest pracovní výkon držených pracovníků. Jak vypočetla pracovní správa, pro kterou nyní tábor pracuje, jest výkon 96-97 % normálního pracovního výkonu. U srovnání s bývalými pracovními útvary jest to beze sporu velmi dobrý výsledek.*²⁹

Z interního záznamu ministerstva vnitra, který se rovněž týkal zmíněné inspekce, ovšem plyne, že zřizování kárného pracovního tábora



Úvodní fotografie ze zprávy o inspekci v kárném pracovním táboře v Letech, která proběhla 5. a 6. září 1940. Levá šipka označuje jídelnu a dílnu, pravá šipka garáž a kůlnu. V objektu v pravém dolním rohu, k němuž ve zprávě směřovala další šipka, byla umístěna koupelna a prádelna.
Foto: NA

v Letech se neobešlo bez problémů. Zhruba desetina mužů musela být při nástupní prohlídce propuštěna buď ze zdravotních důvodů nebo pro vysoký věk. Tři internovaní skončili ve vazbě pro přečin shluknutí podle § 279 trestního zákona, navádění k hladovce a odepření poslušnosti.³⁰ A v neposlední řadě došlo i na první útoky, které již při prvních jednáních o zřízení tábora v Letech předpovídalo ministerstvo vnitra: Například 9. srpna 1940 uprchl jedenadvacetiletý Josef Fiala z Včelné u Českých Budějovic. Dne 25. srpna 1940 utekli dva káránci z Příbrami – mlynářský dělník Antonín Korejs (43 let) a horník František Pelčík (38 let). Uprchlíci

byli po dopadení předáváni příslušným krajským soudům a po odpykání trestu vězení měli být opět posláni do kárného pracovního tábora.³¹

V srpnu 1940 byl uveden do provozu rovněž druhý kárný pracovní tábor, který se nacházel v Hodoníně u Kunštátu. V duchu tehdejší oficiální politiky doprovázela jeho zřízení charakteristická novinová zpráva, v níž se uvádělo, že tam již bylo odesláno *třicet osob z Moravské Ostravy, pověstných to hazardních hráčů a kavárenských povalečů, kteří své spoluobčany obírali o celoměsíční výdělky nebo se stali bytovými lupiči, a lidé notoricky se vyhýbající placení alimentů.*³² Rovněž zdejší vězni byli

²⁸ Viz přehled publikovaný Ctiborem Nečasem v práci *Českoslovenští Romové v letech 1938-1945*. Masarykova univerzita, Brno 1994, s. 40. Úřední zprávy o inspekcích v táboře Lety uvádějí obvykle čísla poněkud nižší. Jde ovšem celkem o nepodstatné odchylky.

²⁹ NA, GVNP, k. 89, Zpráva o inspekci kárného pracovního tábora v Letech ve dnech 6.-7. 9. 1940.

³⁰ Tamtéž, zpráva pro domo o dohlídce kárného pracovního tábora I ve dnech 5.-6. 9. 1940, čj. D-16259/9-40 z 10. 9. 1940.

³¹ *Jihočeská jednota*, 1940, roč. 2, č. 63 z 20. 8. 1940; s. 3; č. 67 z 3. 9. 1940, s. 3; č. 70 z 13. 9. 1940, s. 3; č. 82 z 25. 10. 1940, s. 4; č. 97 ze 17. 12. 1940, s. 3.

³² *Velkomeziříčsko*, 1940, roč. 22, č. 37 z 21. 9. 1940, s. 6. Zpráva končila dezinformací, že jejich plat bude poukazován jejich manželkám, rodinám nebo těm, kteří až dosud marně po léta čekali na plnění alimentálních poplatků.

určení k pracím, které se financovaly z veřejných rozpočtů. V tomto případě šlo o rekonstrukci okresní silnice v úseku Hodonín – Rozseč.³³ Skutečnost, že právě veřejné stavební práce tvořily stěžejní náplň kárných pracovních útvarů, dokládají i dochované statistické údaje. V roce 1941 osazenstvo tábora v Letech odpracovalo 237 428 hodin na stavbách silnic, 31 221 hodin při pracích přímo v táboře, 16 840 hodin při bezplatných pracích v rámci tzv. veřejného zájmu (zejm. odklizení sněhu) a celkem 11 909 hodin v zemědělství, a to především při žních a podzimní sklizni brambor.³⁴ Peněžní příjem z práce vězňů proudil do rozpočtu ministerstva vnitra, které financovalo provoz kárných pracovních táborů. Například podle jedné ze zpráv ministerstva vnitra jenom v srpnu 1941 při hodinové sazbě 4,80 K bylo získáno 172 704 K.³⁵ Za první pololetí roku 1941 příjmy kárného pracovního tábora v Letech dosáhly 636 835 K. Naproti tomu osobní a věcné náklady na provoz tábora činily 1 165 113 K. K této sumě je však nutné ještě připočítat dalších 160 tisíc K, které byly určeny na přemístění obytného baráku z bývalého pracovního tábora ve Voznici a výstavbu nové administrativní budovy.³⁶

Z dochovaných pramenů je zřejmé, že kárné pracovní tábory v Letech

a v Hodoníně měly původně plnit podobnou úlohu jako zemské donucovací pracovní. Tyto instituce byly zřizovány na základě zákonů č. 89 a 90 říšského zákoníku z 24. května 1885, ale oproti kárným pracovním táborům s tím zásadním rozdílem, že o umístění do donucovacích pracoven nerozhodovaly policejní orgány, nýbrž soudy.³⁷ Ještě na jaře 1941 ministerstvo vnitra předpokládalo, že kárné pracovní tábory budou i nadále využívány především k pronásledování žebroty a tuláctví. V informaci pro ministra Josefa Ježka z 14. května 1941 se například konstatovalo, že podle zpráv zemských úřadů v Praze a Brně sice obou jevů viditelně ubývá, avšak současně se požaduje rozšíření kapacity kárných pracovních táborů, a to včetně zřízení tábora pro ženy. Mělo tak být dosaženo stavu, aby internaci *bylo možno prováděti nejen k určitému dni, nýbrž i v případě okamžité potřeby, protože žebrotá individua se jinak dovedou takovému opatření vymknouti*. Zemský úřad v Brně upozorňoval na nesnáze s lidmi, kteří jsou staří, trpí nějakou tělesnou vadou nebo nemocí, přičemž chudinská péče je zcela nedostatečná a jejich příjmy ještě v některých případech mají klesnout s rušením tzv. žebračkových licencí na provozování pouliční hudby. Brněnští úředníci proto navrhovali, aby byly zřízeny

jak okresní chorobince pro osoby, které nemohou vůbec pracovat, tak i zvláštní pracovní tábory, ve kterých by bylo možné vykonávat lehčí práce podle stupně zdravotní způsobilosti. Město Praha se potýkalo s pouliční žebrotou především v zimních měsících, a proto nabídl ministerstvu vnitra pozemek v Běchovicích, na němž by mohl být vybudován kárný pracovní tábor s celoročním provozem. Informace pro ministra vnitra současně obsahovala celkové počty osob, které byly v roce 1940 zadrženy pro tzv. řemeslnou žebrotu a tuláctví: na Moravě se jednalo o 1 752 lidí, mezi nimiž bylo 139 žen a 40 mladistvých. V Čechách došlo k zadržení 3 259 žebračků a tuláků, z nichž bylo 540 žen a 161 osob mladších osmnácti let. Z tohoto počtu pak na samotnou Prahu připadalo 1 177 osob včetně 168 žen a 48 mladistvých.³⁸

Na ministerské poradě, která se konala 24. května 1941, se oddělení 5, do jehož kompetence spadaly kárné pracovní tábory, zavázalo, že jejich kapacitu patřičně navýší: Hodonín u Kunštátu měl po dokončení třetího ubytovacího baráku pojmut celkem 300 lidí a současně probíhala příprava výstavby třetího kárného pracovního tábora v Sepekově u Milevska, jenž měl být uveden do provozu dne 1. srpna 1941.³⁹ Na samotné poradě však vrchní ministerský komisař

33 Blíže viz VYMĚTALÍK, Jiří: Táborový areál v Hodoníně u Kunštátu a jeho souvislost s budováním dálkové silnice Plzeň – Moravská Ostrava. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 14. ABS, Praha 2016, s. 73–81.

34 NA, f. GVNP, k. 89, roční přehledná zpráva o kárném pracovním táboře v Letech ze 4. 1. 1942. Údaj o počtu odpracovaných hodin na stavbách silnic byl vypočten z připojené kontingenční tabulky. V samotném textu zprávy je přitom uveden údaj 268 860 hodin (ostatní souhrnné údaje se nerozcházejí).

35 Z již citované kontingenční tabulky je zřejmé, že hodinové sazby závisely na druhu vykonané práce, a podléhaly tak sezonním výkyvům. V lednu 1941 například průměrné hodinové sazby činily pouze 2,60 K. Jednalo se o částky, které byly srovnatelné například s časovou mzdou pomocných dělníků v kovoprůmyslu. Naproti tomu vězňům internačního tábora příslušel za každou odpracovanou hodinu, ať již na stavbě, nebo při zajišťování chodu tábora, pouze tzv. pracovní přídavek ve výši 10 haléřů.

36 NA, f. GVNP, k. 89, zpráva o inspekci kárného pracovního tábora v Letech ve dnech 2.–3. 9. 1941.

37 Podle prvorepublikového zákona č. 102/1929 Sb., o zřízení nucených pracovních kolonií a o změně některých ustanovení trestního práva, bylo umístění do donucovacích pracoven podmíněno předchozím odpykáním dvojího trestu na svobodě v uplynulých pěti letech za přestupky podle zákona č. 89/1885 ř. z. a nově též za trestné činy spáchané *ze zahálčivosti nebo z ničemné lehkomyšlnosti nebo z hrubé zlítnosti viníka*. K vývoji příslušné legislativy viz JANÁK, Dušan: Právní předpisy k českému vězeňství v letech 1918–1945. In: HÁJEK, Jan – KOCIAN, Jiří – ZÍTKO, Milan (eds): *Fragmenty. Sborník prací k šedesátinám Jana Gebharta*. Historický ústav AV ČR – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2006, s. 87–101.

38 NA, f. GVNP, k. 6, informace pro ministra vnitra z 14. a 26. 5. 1941 o potírání tzv. řemeslné žebroty a tuláctví.

39 Tamtéž, záznam odd. 5 o předběžné poradě k tzv. potírání řemeslné žebroty a tuláctví, která se konala 24. 5. 1941.



Práce na stavbě okresní silnice v úseku Lety - Staré Sedlo

Foto: NA

Stuchlík konstatoval, že *rozšiřování dosavadních a zbudování nových kárných pracovních táborů naráží dnes na velké stavební potíže, jakož i na nedostatek strážních orgánů.*⁴⁰ V prvním zmíněném případě bylo pravděpodobně myšleno nedávné vládní nařízení č. 166/1941 Sb., o zákazu zahajování nových staveb, které však umožňovalo v případě neodkladných staveb „státně-politické a hospodářsko-politické důležitosti“ udělovat příslušné výjimky.

Již v červnu 1941 tak mohla být zahájena koncepční příprava kárného

pracovního tábora v Běchovicích, který měl hlavně sloužit k vytlačení žebráků z pražských ulic. Zjevně k tomuto účelu byl plánován v takové podobě, aby v něm bylo možné umístit i osoby se sníženou pracovní schopností. Hlavním výrobním odvětvím tábora se totiž mělo stát zahradnictví. V tomto ohledu se na jeho přípravě podílel i Výzkumný ústav zahradnický v Průhoncích, který vypracoval pedologické a dendrologické posudky vybrané lokality. Z posudků vyplynula jak potřeba vybudování vodárenské věže, tak

i zřízení meliorací, protože vybrané místo během roku střídavě trpělo suchem a podmáčením. Součástí areálu se měla stát i truhlářská dílna, sáčkárna a podobné menší provozy, které by umožňovaly zaměstnat osazenstvo tábora v zimních měsících. Tábor byl plánován pro 160 mužů a 40 žen, k jejichž ubytování měly po zamítnutí cihlové výstavby sloužit běžné přízemní dřevěné baráky.⁴¹

Pod nacistickou kuratelou

Žádný nový kárný pracovní tábor nakonec otevřen nebyl, protože nacistické okupační úřady začaly záhy požadovat, aby česká protektorátní správa bojovala proti kriminalitě po říšském vzoru formou tzv. preventivního potírání zločinnosti.⁴² Dne 25. července 1941 proběhlo jednání o těchto otázkách mezi velitelem německé kriminální policie v protektorátu SS-Obersturmbannführerem Friedrichem Sowou a oborovým radou Josefem Šejnohou, jenž stál v čele Všeobecné kriminální ústředny. Řeč byla konkrétně o táborech v Letech, v němž vedení německé kriminální policie již 16. července 1941 provedlo inspekci.⁴³ Šejnoha po skončení této schůzky navrhl vedení ministerstva vnitra, aby se celá záležitost prozatím řešila jen interními předpisy bez zvláštní legislativní úpravy. Podle jeho doporučení měly být nyní *v kárných táborech umístovány v první řadě – jako osoby práce se štítící – zločinci z řemesla podle návrhů Všeobecné kriminální ústředny*, která by rovněž rozhodovala o jejich případném propuštění.⁴⁴

40 Tamtéž, informace pro ministra vnitra z 26. 5. 1941 o potírání tzv. řemeslné žebroty a tuláctví.

41 Blíže viz TARANT, Zbyněk: Řekni, kde ty lágry jsou? Případové studie nerealizovaných pracovních-výchovných táborů pro ženy v období nacistické okupace. *Kuděj. Časopis pro kulturní dějiny*, 2016, roč. 17, č. 1-2, s. 44-57.

42 V Říši byl výnos o preventivním potírání kriminality, které spadalo do kompetence kriminální policie, vydán již 14. prosince 1937. Blíže k této problematice viz GELLATELY, Robert: *Kdo podporoval Hitlera. Společenský souhlas a režimní nátlak v nacistickém Německu*. Praha, Prostor 2003, s. 116-121.

43 NA, f. GVNP, k. 89, přípis Zemského úřadu v Praze ministerstvu vnitra z 23. 7. 1941. Podle stručné zprávy *kriminální rada Löss v doprovodu ještě jednoho kriminálního ředitele prohlédli si zařízení tábora a dali se informovat o zřízení tábora, o osobách dodaných do tábora, o stravování pracovníků a o jejich počtu*.

44 Tamtéž, k. 6, zpráva o jednání s velitelem německé kriminální policie F. Sowou z 1. 8. 1941. Podle rukopisné poznámky z 1. 11. 1941 byl

Institut policejní preventivní vazby byl v Protektorátu Čechy a Morava oficiálně zaveden až vládním nařízením č. 89 z 9. března 1942 o preventivním potírání zločinnosti. Legislativní norma platila se zpětnou účinností od 1. lednu 1942.⁴⁵ tj. potvrzovala zavedenou praxi, která se ovšem neoficiálně uplatňovala již v dřívějším období. Například v roce 1941 bylo do tábora v Letech přijato 463 osob, z nichž pouze 48 nebylo předtím soudně trestáno. Dva a více trestů přitom mělo za sebou 359 osob, přičemž 20 internovaných si již dříve odpykávalo svůj trest ve vychovatelně nebo donucovací pracovně. Podle dobové kriminální kvalifikace tak bylo v kárném pracovním táboře v Letech umístěno 148 žebráků a tuláků, 81 řemeslných zlodějů, 53 zločinců z povolání, 46 hazardních hráčů, 43 notorických pijáků, 33 podvodníků, 20 potulných řemeslníků a 19 práce se štítících osob.⁴⁶

Touto legislativní normou protektorátní vláda definovala kategorii zločinců z povolání a zločinců ze zvyku, kteří měli být podrobeni plánovitému policejnímu dohledu. K uvalení preventivní vazby stačily tři právoplatné soudní rozsudky, z nichž každý měl trvat nejméně šest měsíců. Vládní nařízení současně obsahovalo důležité správní změny. Dosavadní kárné pracovní tábory se přejmenovávaly na sběrné tábory, určené k výkonu policejní preventivní vazby, a přecházely spolu s donucovacími

pracovními pod dispoziční právo Všeobecné kriminální ústředny. Ta navíc do své kompetence přebírala agendu vydávání kočovnických listů pro tzv. cikány, kterým se zakazovalo vzdalovat se z úředně přikázaných míst bez povolení ústředny.⁴⁷

Preventivní policejní vazbu bylo možné uvalit také na osobu obecně nebezpečnou, tj. na toho, kdo *pro spáchaný zločin a pro možnost jeho zopakování jest pro společnost tak nebezpečným, že jeho ponechání na svobodě nemůže být ospravedlněno*.⁴⁸ Vládní nařízení č. 89/1942 Sb. rovněž definovalo tzv. asociální chování, jímž dotyčná osoba *dává najevo, že se do pospolitosti včleniti nehodlá*. Mělo jít například o osoby, které *drobnými, ale stále se opakujícími přestupky se vymykají veřejnému pořádku (žebřáci, tuláci, cikáni a osoby po způsobu cikánském kočující, nevěstky, osoby stížené nakažlivými chorobami, zvláště chorobami pohlavními, které se nechtějí podrobiti zdravotně policejním opatřením příslušného úřadu a pijani) a osoby, které bez ohledu na to, zda byly trestány, se vyhýbají práci a starost o svoji výživu přenechávají veřejnosti (osoby práce se štítící)*.⁴⁹

Podle poválečných výpovědí českých zaměstnanců kriminálního ředitelství v Praze byly na německý nátlak prováděcí směrnice k vládnímu nařízení č. 89/1942 Sb. upraveny tak, aby preventivní vazba mohla být prováděna i v koncentračních táborech v Říši.⁵⁰ Ministerstvo vnit-

ra však již v lednu 1942 znovu řešilo problém, že kárný pracovní tábor v Letech má kvůli nevhodným ubytovacím barákům rozdílnou kapacitu v letním období (240 osob) a v zimním období (70–80 osob). Dospělo proto k závěru, že na podzim bude třeba *počet pracovníků nad ubytovací kapacitu zimní umístit v koncentračních táborech v Říši*.⁵¹ Podle poválečného šetření bylo do Osvětimi, Mauthausenu, Buchenwaldu a několika dalších koncentračních táborů postupně odesláno 2618 „preventivních vězňů“, z nichž 1 725 zahynulo, 25 dalších zůstalo nezvěstných a 5 vězňů zemřelo po návratu do vlasti v důsledku prodělaných útrap.⁵²

S genocidou romského etnika byly bezprostředně spojeny až tzv. cikánské tábory, které byly v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu zřízeny v létě 1942 přeměnou z dosavadních sběrných táborů. Sloužily k nucené koncentraci romských rodin, na které byla uvalena preventivní policejní vazba. Vznikly na základě výnosu ministerstva vnitra D-1520-22/6-42-V/4 z 24. června 1942, o potírání tzv. cikánského zlořádu, jenž plně vycházel z obdobných říšskoněmeckých předpisů. Nařizovalo se v něm mj. provedení nového soupisu „cikánů, cikánských míšenců a cikánským způsobem kočujících osob“, jakož i *zadržetí cikánů a cikánských míšenců, kteří nejsou v pevné a produktivní práci, spolu se všemi rodinnými příslušníky a dodání jich do cikánského tábora*.⁵³

dán „krátkou cestou“ příslušným orgánům pokyn, *jakým způsobem se má v takovýchto případech postupovati*. Šejnoha rovněž doporučoval, aby se zvažilo zřízení zvláštního tábora pro nebezpečné zločince.

45 Vládní nařízení z 9. 3. 1942 o preventivním potírání zločinnosti, § 22.

46 NA, f. GVNP, k. 89, roční přehledná zpráva o kárném pracovním táboře v Letech ze 4. 1. 1942.

47 Vládní nařízení z 9. 3. 1942 o preventivním potírání zločinnosti, § 18.

48 Tamtéž, § 6, odst. 1, písm. d.

49 Tamtéž, § 6, odst. 3.

50 *Historikové a kauza Lety*. Historický ústav AV ČR 1999, Praha 1999, dok. č. 16, Zpráva ministerstva vnitra k trestnímu řízení s F. Sowou z 24. 2. 1947.

51 NA, f. GVNP, k. 89, zpráva o inspekci kárného pracovního tábora v Letech ve dnech 28. a 29. 1. 1942.

52 *Historikové a kauza Lety*, dok. č. 16, Zpráva ministerstva vnitra k trestnímu řízení s F. Sowou z 24. 2. 1947. Blíže k této problematice zejm. PLACHÁ, Pavla: Černé a zelené trojúhelníky. Perzekuce a recepce skupiny asociálních a kriminálních vězňů na příkladu žen deportovaných z českého území do Ravensbrücku. *Securitas Imperii*, 2018, č. 32, s. 38–64.

53 *Historikové a kauza Lety*, dok. č. 2, Provděcí směrnice k výnosu ministerstva vnitra D-1520-22/6-42-V/4.

Oba tyto tábory podléhaly úřadu generálního velitele neuniformované protektorátní policie, jímž se stal velitel bezpečnostní policie a SD SS-Standartenführer Horst Böhme.

Současně vznikl i nový typ internačních táborů, které fungovaly, jak dokládá již jejich samotný název, na principu tzv. převýchovy prací. Zřízení pracovních výchovných táborů, které měly fungovat podle říšskoněmeckého vzoru, bylo dohodnuto již v březnu 1942 při jednáních zástupců říšského ministerstva práce s představiteli nacistické okupační správy o problematice nuceného pracovního nasazení českého obyvatelstva. První známý tábor tohoto typu zahájil svou činnost již 15. dubna 1942 v Ostravě-Přívoze.⁵⁴ Pro tehdejší situaci bylo charakteristické, že příslušná legislativní norma, vládní nařízení č. 404/1942, o zajištění stability mezd a platů a pracovní morálky, byla přijata až 7. prosince 1942, tedy opět se značným časovým prodloužením. V příslušném paragrafu se prakticky pouze konstatovalo, že osoby, které se opakovaně dopustily přestupků proti pracovní morálce anebo porušily předpisy o pracovním nasazení, mohou být na návrh úřadu práce *přikázány generálním velitelem neuniformované protektorátní policie nebo jím k tomu zmocněnou úřadovnou do výchovného pracovního tábora*. Dále se pak uvádělo jenom to, že zde mohou být drženy tak dlouho, *pokud se neukáže, že dosažení výchovného účelu jest zajištěno*, a že generální velitel neuniformované protektorátní policie vydá bližší předpisy o zřízení a fungování těchto táborů.

Pracovní výchovné tábory, které měly formálně sloužit pouze k výcho-



Stavba okresní silnice Lety - Staré Sedlo

Foto: NA

vě zaměstnanců *v duchu pospolitosti ke spořádané práci, pořádku a kázni*,⁵⁵ fakticky představovaly nejrozšířenější druh internačních táborů, jež spadaly do kompetence generálního velitele protektorátní neuniformované policie. V závěru roku 1943 existovalo již sedm těchto táborů (Břežany, Mirošov, Plzeň, Planá nad Lužnicí, Moravská Ostrava - Vítkovice, Moravská Ostrava - Kunčice, Mladkov) a jejich celková kapacita umožňovala internovat pět tisíc žen a mužů.⁵⁶ Podobně jako kárné pracovní tábory plnily současně i zastrášovací účel pro ostatní zaměstnance a stejná

byla i „výchovná metoda“, která byla založena na těžké práci, nedostatečné stravě a policejním režimu.⁵⁷ Vzhledem k tomu, že táborový areál v Letech byl v létě 1943 v důsledku předchozí tyfové epidemie zcela zlikvidován, nemohl již být k tomuto novému úkolu využit. Tábor v Hodoníně u Kunštátu se naproti tomu stal pobočkou pracovních výchovných táborů v Mladkově. V závěru války však podobně jako některé další pracovní výchovné tábory znovu změnil svůj účel a sloužil k ubytování jednotky německé pohraniční strážě.⁵⁸ pd

54 GLOMBIČKOVÁ, Šárka: *Výchova k řádné práci podle německého vzoru. Pracovní výchovné tábory na území Ostravy v době nacistické okupace. Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska*, č. 24. Tilia, Šenov u Ostravy 2009, s. 45.

55 *Zemský archiv v Opavě*, f. Výchovný pracovní tábor Moravská Ostrava - Vítkovice, k. 14, Domácí řád pro výchovné pracovní tábory.

56 Blíže viz SEDLÁKOVÁ, Monika: *Pracovní výchovné tábory*. In: KOKOŠKOVÁ, Zdeňka - KOKOŠKA, Stanislav - PAŽOUT, Jaroslav (eds.): *Museli pracovat pro Říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech 2. světové války*. Státní ústřední archiv v Praze, Praha 2004, s. 138-146.

57 Viz např. VELEŠÍK, Vladimír: *Pracovní výchovný tábor v Plané nad Lužnicí v letech 1943-1945. Táborový archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře*, č. 3. Státní okresní archiv Tábor, Tábor 1991, s. 69-83.

58 VYMĚTALÍK, Jiří: *Táborový areál v Hodoníně u Kunštátu a jeho souvislost s budováním dálkové silnice Plzeň - Moravská Ostrava*, s. 94-95.